

04/033

PIAZZONI, Ambrogio M.: The Vatican Library and its manuscripts. Between the past and the future = Alexandria. 15.vol. 2003. 2.no. 121-133.p. Bibliogr.

A Vatikáni Könyvtár és kéziratai – a múlt és a jövő között

Egyházi könyvtár; Információtechnológia; Kéziratgyűjtemény; Könyvtártörténet -nemzeti

A cikk részletesen bemutatja a vatikáni könyvtár eredetét, fejlődését és kéziratgyűjteményeit. A könyvtár létrehozását 5. Miklós pápa rendelte el

1451-ben, s az alapítás mottóját – „tanult emberek közös, kényelmes használatára” – az utódok a mai napig tiszteletben tartják. Ma a vatikáni könyvtárban található a világ legnagyobb és legfontosabb kéziratgyűjteményei. Az egyik legnagyobb kihívást a használat és megőrzés megfelelő egyensúlyának megtalálása jelenti, amiben a modern technológiák fontos szerepet játszanak. A cikk a kéziratos dokumentumok az elektronikus technológia szempontjából vizsgálja; ez biztosítja a legkényelmesebb hozzáférést, kutatási lehetőséget és a leghatékonyabb megőrzést.

(Autoref. alapján)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állomány- alakítás

04/034

BALL, David: Public libraries and the consortium purchase of electronic resources = El.Libr. 21.vol. 2003. 4.no. 301-309.p.

Elektronikus források beszerzése közkönyvtárakban konzorciumos együttműködéssel

Állománygyarapítás; Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár

A Resource 2002-ben felmérte az elektronikus dokumentumok közös beszerzésének helyzetét és problémáit a közkönyvtárakban. Hat konzorcium-

nál és négy fenntartónál készítettek strukturált interjúkat.

A konzorciumoknál a tagságot vizsgálták. A tagok száma 3-tól 25-ig terjed. Vannak vásárlási, funkcionális (ugyanazt a számítógépes rendszert használó) és regionális ügynökségeként is működő konzorciumok (ezek pl. tervezési és az élethosszig tartó tanulással kapcsolatos feladatokat is ellátnak). Két konzorciumban működnek együtt felsőoktatási és közkönyvtárak (ezeknél bizonyos nehézségek adódtak a használat eltérő mértéke és irányultsága miatt). A regionális szerveződési elv csak korlátozottan érvényesül.

A konzorciumok döntéshozatali és irányítási struktúrája igen hasonlóan bizonyult (tanács és szakértői csoportok). Az egyik konzorciumnál (CBC) ez a könyvtári szerveződés egy tágabb közös beszerzési

együttműködés egyik alcsoportja. Nem mindegyik konzorcium jogi személy (ezt úgy hidalják át, hogy vagy a tagintézmények egyike kap felhatalmazást a tárgyalásokra, vagy keretszerződést kötnek, amely kétoldalú szerződésekkel egészül ki). A konzorciumok változó apparátussal üzemelnek, a tagintézmények hozzájárulásától függően. Egy teljes vagy félfeladású ügyintéző és egy beszerzésben jártas szakember alkalmazását mindenki célszerűnek tartaná.

A szerződések legtöbbször hagyományos, nyomtatott dokumentumok, AV-anyagok és hivatalos kiadványok beszerzésére irányul, csak egy helyen készülnek folyóiratok tendereztetésére. Elvéve szereznek be a konzorciumok online forrásokat, néhány helyen kipróbálási időszak zajlik. A kiadók árait és feltételeit kedvezőtlennek tartják. Két érdekes kezdeményezés: a CUSP keretében közösen dolgozzák ki a szolgáltatások specifikációját, a Co-Eastnél pedig összeállították a beszerző tartalom stratégiáját, és publikálták a konzorcium weblapján a potenciális szállítók tájékoztatására. A nyomtatott dokumentumoknál megvan a bevált szerződésmenedzselési gyakorlat, az online forrásoknál még nincs ilyen.

A jelzett problémák a következőket érintették: távoli hozzáférés (otthonról vagy a munkahelyről), a párhuzamos használók száma, pénzügyi források, licencfeltételek, hitelesítés, a hatékony kereséshez szükséges ismeretek, a virtuális tanulási környezet és az esélyegyenlőség (ezek a szempontok a vizsgálat későbbi részében ismétlődtek). Hamarosan fel fog merülni a People's Network program keretében beszerzett számítógépek cseréje is.

A vizsgálat második része, amelyet fenntartóknál végeztek, részben az eredmények megerősítésére, részben új adalékokkal szolgált. A fenntartók egyszerre több konzorciumnak is tagjai lehetnek. Néhányan nincs online előfizetése, de továbbra is sok CD-ROM-ot szereznek be. A kevés címre előfizetők főként hírlapokat, szabványokat és bibliográfiai adatbázisokat vásárolnak. A több előfizetéssel

rendelkezők (többnyire prezens központi könyvtárakkal rendelkező hálózatok) jogi és üzleti forrásokat is vesznek.

A kiválasztási szempontok sokfélék: oktatási célra, a Co-East kritériumoknak megfelelően, a használói igények alapján (például a brit eredetű, megfelelő intellektuális színvonalú, friss), az ár-érték arány, megbízhatóság, minőség és a hitelesség szerint. A szolgáltatás tipikus módja: tematikusan csoportosított csatolások a weblapon; a legtöbbször igyekeznek az egész hálózatban (a fiókkönyvtárakban is) szolgáltatni az e-forrásokat. A használat mérésére nem alakult ki egységes gyakorlat. Az észlelt technikai problémák egyrészt egybevágnak a felsőoktatási könyvtárak gondjaival, másrészt a közkönyvtárak gyakorlatlanságából és kiterjedtebb hálózatából adódnak. A szolgáltatott forrásokra vonatkozó kívánságlista részben egybeesik a konzorciumoknál tapasztaltakkal (üzleti források, referenzművek, oktatási anyagok), részben másfajta forrásokat említ (pályaválasztási és elhelyezkedést segítő források, e-kormányzati anyagok, és kedvezőbb feltételek esetén: e-könyvek, e-folyóiratok).

Ami a szolgáltatásban szereplő tartalmat illeti: erős támogatást kapott egy, a közkönyvtáraknak szóló alapvető forrásokból álló gyűjtemény, és az egyetlen, szabványos, a könyvtárosok és a használók számára kifejlesztett könyvtári portál gondolata. Kevesen említették a folyóiratokat, sokan az oktatási anyagokat, az ingyenes és helyi dokumentumok fontosságát sokan kiemelték. Általában szükségesnek tartottak egy országos stratégiát (amely kiterjedne a nyomtatott és az elektronikus dokumentumokra is), lehetőleg egy közös közkönyvtári licenct, és többen említették, hogy a licenctárgyalásokhoz mintaszerződésre lenne szükség.

A cikk mellékletei tartalmazzák a kérdőívet és a Co-East konzorcium de facto szabványként használt válogatási kritériumait.

(Hegyközi Ilona)

04/035

FLOWERS, Janet L.: Negotiations with library materials vendors: preparation and tips = Bottom Line. 16. vol. 2003. 3.no. 100-105.p. Bibliogr.

Hogyan készülünk fel a dokumentumok forgalmazásával való tárgyalásra?

Állománygyarapítás; Kapcsolat intézményekkel; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

A könyvtári dokumentumok forgalmazásával folytatott tárgyalások jelentős hatással lehetnek a szolgáltatások sikerére és a pénzügyi források hatékony felhasználására. Érdeemes áttekinteni, milyen szempontokat érdemes követni ezeken a tárgyalásokon. Ezek a szempontok jelentősen növekedtek az elmúlt tíz évben, amikor is a forgalmazók új szolgáltatásokat vezettek be azon kívül, hogy minél gyorsabban és olcsóbban szállítsák a dokumentumokat. A cikk ismerteti, hogyan kell felkészülni az ilyen tárgyalásokra, elsősorban a szilárd rendelési pozíció kialakítására, de az alapelvek többsége a gyarapítás összes módszerére érvényes. Azokkal a tárgyalási szempontokkal is foglalkozik, amelyek a megfelelő szolgáltató illetve szolgáltatás kiválasztását segítik.

(Autoref. alapján)

04/036

LOČNIŠKAR-FIDLER, Mateja: Onaliza podatkov o strukturi in uporabi knjižnične zbirke ljubljanskih splošnih knjižnic v obdobju 1990-2000 = Knjižnica. 46. let. 2002. 4.no. 271-290.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

Az állományok összetételének és használatának elemzése Ljubljana közkönyvtáraiban 1990-2000 között

Állomány; Állomány használata; Használói szokások; Közművelődési könyvtár

A cikkben ismertetett kutatás célja annak megállapítása volt, hogy milyen mértékben gyűjtik a ljub-

ljanei közkönyvtárak a hangkazettákat és az optikai lemezeket. A közkönyvtárak által készített statisztikák alapján a szerzők kigyűjtötték a monográfiákat, a hangkazettákat, a kompakt lemezeket, a videokazettákat és CD-ROM-ok gyarapodási, állomány- és kölcsönzési adatait. Az eredmények azt mutatják, hogy a közkönyvtárak alapvető dokumentumai még mindig a monográfiák. Az audiovizuális anyagok közül a videokazetták a legjelentősebbek, utánuk következnek a kompakt lemezek, a hangkazetták és a CD-ROM-ok. Ennek a nagyságrendnek a kölcsönzési adatok is megfelelnek. A mennyiségi mérések azt is kimutatták, hogy az audiovizuális állományok nagysága nem éri el a közkönyvtárakra megállapított nemzetközi normatívákat.

(Autoref.)

04/037

MUSEK, Matjaž: Kazalci, ki odločajo o odpovedovanju/naročanju strokovnih revij na papirnem mediju v knjižnicah slovenskega biomedicinskega kroga = Knjižnica. 46.let. 2002. 4.no. 189-215.p. Bibliogr. 25 tétel.

Res. angol nyelven

Milyen mutatók befolyásolják a tudományos folyóiratok megrendelésének lemondását ill. megújítását a szlovén orvosi-biológiai könyvtárakban?

Állománygyarapítás; Folyóirat -orvostudományi -biológiai; Igénykutatás szakirodalom iránt

A cikkben ismertetett kutatással a következőket kívánták megállapítani: 1) milyen kritériumok befolyásolják a döntéshozatalt a tudományos folyóiratok lemondásánál ill. megújításánál a szlovén orvosi-biológiai könyvtárakban; 2) van-e különbség e szempontból a szlovén könyvtárak és a világ egyéb hasonló könyvtárai között; 3) igaz-e vagy hamis az a hipotézis, hogy a könyvtárak a döntéshozatal során nem pusztán az árakra vannak tekintettel, hanem figyelembe veszik a felhasználók igényeit is.

(Autoref.)

04/038

SIDDIQUI, Moid A.: Management for change in acquisitions in academic libraries = *El.Libr.* 21.vol. 2003. 4.no. 352-357.p. Bibliogr.

Internetes állománygyarapítás: a munkafolyamatok átszervezése egyetemi könyvtárakban

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Munkaszervezés; Számítógép-hálózat

Az internet az elmúlt években teljesen átalakította a könyvtárak működését. A tudományos könyvtárak világszerte használják gyűjteményük kiegészítésére, szolgáltatásaik kiterjesztésére és funkcióik tökéletesítésére. A gyűjteményszervezésben az internet különösen a válogatást és a rendelést forradalmasította: támogatja a beszerzési döntéseket, a könyvtárosok egymás közötti kommunikációját, valamint az információkeresést, -tárolást és -feldolgozást a törvény adta lehetőségeken belül.

Állományalakításukhoz a tudományos könyvtárak hagyományosan sokféle nyomtatott segédeszközt használnak: felsőoktatási irodalomjegyzékeket, kiadói és kereskedelmi katalógusokat, előkészületben levő művek listáit. A beszerzendőnek ítélt művek ismeretében a gyarapító munkatársak lebonyolítják a rendelést, és elkészítik a rendelési rekordokat. Ezek segítségével ellenőrzik és reklamálják a beérkező dokumentumokat, fizetik a számlákat.

A műszaki fejlődés a munka átszervezésére ösztönzi a tudományos könyvtárakat. Ezt akkor lehet sikerrel véghezvinni, ha a dolgozók nem szembesülnek kedvezőtlen tapasztalatokkal, túl radikális változásokkal. Az átszervezés egymást követő lépések logikus láncolata kell, hogy legyen. A lépések a következők:

1. Meghatározni a változás kívánatos irányát, következményeit, lehetőségeit, az azt befolyásoló tényezőket
2. Felmérni a szervezet, a munkatársak képességét a megvalósításhoz

3. Munkacsoportot kijelölni az erre legalkalmasabb dolgozókból
4. Írásba foglalni a víziót, a célokat és követelményeket, a kivitelezési, költség- és ütemtervet
5. Megbeszéléseket tartani annak érdekében, hogy a személyzet ne érezze magát veszélyeztetve és tartósan azonosulni tudjon feladatával
6. Végrehajtani a tervezett változtatásokat lehetőleg olyan időszakban, amikor a könyvtár működését egyéb körülmények nem zavarják
7. A végrehajtott változtatások értékelése.

Az internet az információ eléréséhez és a kapcsolattartáshoz egyre növekvő lehetőségeket nyújt. Az e-mail, a levelezőlisták, az elektronikus hirdetőtáblák, a világháló stb. igen hasznosnak bizonyultak a könyvtárak számára. Az állománygyarapítás területén is sokféle célra használható az internet.

Az e-mailt használják rendelésre, fogadnak rajta kutatóktól és olvasóktól érkező gyarapítási javaslatokat, segítségével értesülni lehet a kiadás körülményeiről, áremelésekről. A köszönetnyilvánítások, reklamációk és számlák elektronikus adatszere útján a többszöri adatfeldolgozás és az átírási hibák elkerülésével, gyorsabban érnek célhoz. Az internetes bibliográfiai adatbázisok – mint az OCLC FirstSearch, a Dawson EnterBooks nevű adatbázisa vagy az Amazon.com – szabatos bibliográfiai adataik révén garantálják, hogy a rendelési rekordok megbízhatók legyenek. Az online kiadói katalógusok naprakészen tájékoztatnak arról, mi jelenik meg a közeljövőben. Egyes katalógusokból le is tölthetők rekordok MARC formában, majd beépíthetők a könyvtár katalógusába. Az EnterBooks, az Amazon.com és társai a válogatást követően online könyvrendelést is lehetővé tesznek. Sok könyvtárban az integrált rendszer nem kompatibilis a kiadók adatbázisával, így a rendelést – többszörös adatbevitellel – a helyi rendszerben végzik. Az online rendelésre felkészített könyvtári rendszerekbe viszont a rendelések is letölthetők. A kiadók web-lapjai máshol nem található adatokat is tartalmaznak, például van-e egy könyvnek elektronikus

változata, esetleg csak ilyen van. Ezek – díj ellenében – innen tölthetők le vagy nyomtathatók ki. Egyes web-lapok használt vagy kereskedelmi forgalomból már kikerült könyvekről is tájékoztatnak.

A Fahd királyról elnevezésű szaúdi-arábiai Kőolaj- és Ásványtani Egyetem (KFUPM) könyvtára honlapján keresztül közvetlen kommunikációt valósít meg az egyetemi oktatókkal. Könyvbeszerzési javaslathoz, könyvtárközi kéréshez és hosszabbításhoz űrlapok állnak rendelkezésre. A könyvtár munkatársai e-mailen közlik egymással egy-egy könyv rendeléshez szükséges bibliográfiai adatait, és használják a válogatásra világszerte igénybe vett számos web-lap valamelyikét. A rendeléseket e-postán adják fel. Visszaigazolás után a szállítást általában egy héten belül teljesíti a terjesztő.

A gyarapítás szempontjából az internet legnagyobb előnye, hogy naprakész, miközben a nyomtatott hordozók tartalma olykor már a megjelenés idején elavult. A keresés is gyors, bár a nem megfelelő hálózati kapcsolat jelentősen lassíthatja. Az automatizált állománygyarapítási rendszerek közül csak az újabbak képesek az elektronikus adatcserére. A gyarapítás mai automatizáltsága mellett is gyakran szükség van manuális munkára a nyomtatás és a küldés területén. A következő néhány év új rendszereiben ezekre megoldást kell találni.

A gyarapító könyvtárosoknak sok idejét veszi el a keresési készségek megszerzése. Ezen kívül az internetes források minősége a legkülönbözőbb; a megbízható források kiválasztása szintén gyakorlatot igényel. A könyvtárosoknak nagyobb szakértelemre volna szükségük a tárgyi keresésben. Ez lehetővé tenné, hogy elszakadjanak az egyetlen, általuk ismert keresőrendszerrel, és tisztában legyenek a különböző keresőrendszerek és indexek előnyeivel, hátrányaival. Az internet biztonsága pedig még nem kielégítő ahhoz, hogy a tudományos könyvtárak gyarapítási kereteikről és vásárlásaikról e csatornán részleteket közöljenek.

(Vajda Henrik)

04/039

TYLER, David C. – PYTLIK ZILLIG, Brian L.: Caveat relocator: a practical relocation proposal to save space and promote electronic resources = Tech.Serv.Q. 21.vol. 2003. 1.no. 17-29.p. Bibliogr. 7 tétel.

A helyhiány problémájának megoldása az állomány áthelyezésével és az elektronikus források propagálásával

Állománygyarapítás; Állomány használata; Elektronikus folyóirat; Egyetemi könyvtár; Raktározás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Az elektronikus információk egyre növekvő mennyisége ellenére a könyvtárak polcain tapasztalható helyhiány továbbra is problémát jelent. A jelen cikk egy amerikai egyetemi könyvtár kétirányú erőfeszítéseiről számol be, amelyekkel a túlszűfolt könyvtár helyhiányának problémáját igyekeztek megoldani: bizonyos állományrészeket külső raktárba szállítottak, ugyanakkor propagálták az elektronikus források, nevezetesen a JSTOR adatbázis elektronikus folyóiratainak használatát. A döntéshozatalt a következő tényezők vizsgálatára alapozták: a bekötött folyóiratok házon belüli használata, kölcsönzési statisztika, könyvtárközi kölcsönzési kérések, számítógépes nyomtatás, illetve másolás a JSTOR-folyóiratok nyomtatott változataiból.

(Autoref.)

Állományvédelem

04/040

ČEREŠKIN, D.S. – KONONOV, A.A.: Konceptiã soz-daniã nacional'noj infrastruktury zašity informacii = Naučn.-Teh.Inf. 1.ser. 2003. 8.no. 9-12.p.

Az információvédelem nemzeti infrastruktúrájának létesítésével kapcsolatos koncepció

Biztonsági berendezés; Állományvédelem

Az információátvitel biztonságos üzemelését az infrastruktúra műszaki színvonala hivatott biztosítani. Ezen kívül van az átvitel tartalmi megbízhatósága, nevezetesen az, hogy az átvitelre kerülő információt ne lehessen manipulálni, felbontani, elolvasni és terjeszteni szerzője/szerzőik beleegyezése nélkül. Ha ez nincs megoldva, az internet pl. bűnöző és terrorista csoportok eszközévé válhat.

Az internet növekvő használatával veszélyeztetettsége is növekszik. Ezeket a veszélyeket rész megoldásokkal nem lehet megszüntetni. Eredményes csak az információ megbízhatóságát garantáló nemzeti infrastruktúra lehet.

Ennek az infrastruktúrának öt összetevője van, úm. a jogszabályozási, a műszaki, a szervezési-szervezeti, a gazdasági és a módszertani összetevő.

A tudományos körök már sokszor felhívták a figyelmet az információátvitel tartalmi megbízhatóságát garantáló nemzeti rendszer létesítésének elkerülhetetlen és elodázhatatlan voltára. Mostanáig azonban nem történt erre vonatkozóan megfelelő döntés. A téma nem szerepel a vezető informatikafejlesztési dokumentumokban sem.

(Futala Tibor)

04/041

HARVEY, Ross: UNESCO's Memory of the World Programme and Australia's lost and missing documentary heritage = Aust.Lib.J. 52.vol. 2003. 2.no. 135-148.p. Bibliogr.

Ausztrália részvétele az UNESCO „Világ-memória” programjában

Megőrzés; Nemzetközi szervezet; Régi és ritka könyvek

Az UNESCO 1992-es Világmemória Programjának (Memory of the World Programme) célja a világ dokumentációs örökségének védelme és propagálása konzerválás, illetve a hozzáférhetőség biztosítása által; elejét szeretnék venni a kollektív feledékenységnek, ami az ilyen típusú anyagok „törékeny” tulajdonságaiból következik. Összeállították azoknak a dokumentumoknak a jegyzékét, amelyeket nemzetközi szinten jelentősnek minősítettek. Több mint negyven ország a fenti cél jegyében országos programot indított, ezek egyike a jelen cikk „főszereplője”, Ausztrália.

(Autoref.)

Lásd még 70

Feldolgozó munka

04/042

STUMPF, Frances F.: Centralized cataloguing and processing for public library consortia = Bottom Line. 16.vol. 2003. 3.no. 93-99.p.

Központosított feldolgozás egy közkönyvtári konzorcium keretében. A megoldás hatékonyságának vizsgálata

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Köz-művelődési könyvtár; Központi katalogizálás

Missouri állam egyik megyéjének városi könyvtárai 1996-ban létrehozták konzorciumukat (*Municipal Library Consortium* – MLC), forrásaik megosztása céljából. Az MLC össz-állománya több mint 600 ezer kötet, közös integrált könyvtári rendszert (Dynix) használnak, közös OPAC-juk és könyvtár-

közi kölcsönzési rendszerük van, egymás olvasóit kölcsönösen azonos módon látják el. 2001-ben kezdtek el a központi feldolgozás és katalogizálás lehetőségén gondolkodni, ennek vizsgálatára 2002-ben nyertek anyagi támogatást. A szakirodalom nem sok támpontot adott, igen kevés volt a hasonló nagyságrendű együttműködésekre vonatkozó beszámoló. A kutatás során pontosan felmérték a tagkönyvtárak jelenlegi gyakorlatát, valamint annak idő- és költség-igényeit és megállapították, hogy egy központi feldolgozó egység felállításával a feldolgozás költsége alacsonyabb lenne, mint a jelenlegi gyakorlat szerinti összeg. Ugyanakkor a központi egység felállítása számos problémával jár: földrajzilag központi helyen kell lennie, jó szállítási vagy futár-szolgálatra van szükség, jelentős helyigényt kell kielégíteni, ám a központi egységet szívesen fogadó könyvtárak nem voltak centrális elhelyezkedésűek.

A feldolgozási idő lerövidítése érdekében felmerült, hogy a megrendelt könyvek közvetlenül a központi feldolgozó egységhez kerüljenek, s innen logikus lépés volt a beszerzés központosítása lehetőségének megvizsgálása. Felmerült a teljes központosítás (azaz valamennyi megrendelés begyűjtése és a központi egység által való továbbítása a szállítónak), illetve csak a bestsellerek központi beszerzése, mivel azokat valamennyi tagkönyvtár eddig is vásárolta.

Felmerülő – és megválaszolendő – kérdések: Hogyan kompenzálják a központi egységnek helyt adó könyvtár fenntartási plusz-költségeit? Ki lesz felelős az egység munkájáért, annak vezetője kinek fog jelenteni? Ha a beszerzést is központosítják, ez további munkaerő-igénnyel jár, s ugyanez vonatkozik az *authority control*ra is.

Anyagi szempontból mindenesetre a központi egység felállítása megvalósítható. Ha a konzorcium ilyen irányú továbblépésre szánja el magát, újabb, részletesebb vizsgálatokra lesz szükség.

(Mohor Jenő)

04/043

SCOLARI, Antonio: Dal controllo di autorità all'accesso e all'interscambio dei dati d'autorità = Boll.AIB. 43.vol. 2003. 1.no. 29-43.p. Bibliogr. 18 tétel.

Res. angol nyelven

Az „authority control”-tól a hozzáférésig és az egységesített adatok cseréjéig

Besorolási adatok egységesítése

2001-ben az IFLA három olyan dokumentumot publikált, amelyek mind elméleti, mind alkalmazási szempontból meghatározók a következő évekre nézve a besorolási adatok egységesítése terén. Ezek a *Guidelines for authority records and references* (GARR) 2. kiadása, az *UNIMARC manual authorities format* (UNIMARC/A) – szintén 2. kiadás – és a *Structures of corporate name headings*. Mindhárom keletkezésének alapja az az utóbbi években megérett meggyőződés, hogy ideje elvetni az egyetlen egyetemes „authority” forma utópiáját, s így az authority adatok nemzetközi megosztásának elősegítése kerül középpontba. A nemzetközi összefüggések tekintetében tehát előbbre helyezik a különböző, nemzeti szinten egységesített formák közötti kapcsolatot, mint az egyetemes egyformaság elérését.

A párizsi elvek és az UBC nagy fontosságot tulajdonított az egyes nemzeti bibliográfiai intézmények által megállapított és nemzetközi érvényű egyedüli, egységes besorolási adatoknak. A nemzeti hagyományok különbözősége azonban nagy akadályokat gördített ezen elv gyakorlati megvalósítása elé. A testületi nevek egységes alakjára vonatkozó 1980-as ajánlásokat (*Form and structure of corporate headings* – FSCH) oly mértékben befolyásolta az egyes országok különböző gyakorlata, hogy a kidolgozó munkabizottságon belül sem jutottak egységes álláspontra. A 90-es években még számos kísérlet volt az FSCH revíziójára, míg végül 1998-ban feladták a projektet.

Ez a szemléletbeli változás tükröződik pl. az 1998-ban megjelent MLAR jelentésben (*Minimal level authority records*) és a GARR revíziójában, ahol még a példákban megjelenő – országonként külön-

böző – központosítás egységesítése is elmaradt, nyilvánvalóvá téve, hogy még egy ilyen merőben formális kérdésben is szinte lehetetlen nemzetközi egyetértésre jutni.

Az UNIMARC/A – mint az egységesített adatok problémakörére az alkalmazás oldaláról adott válasz – új címkéket kínál, melyeket a nemzetközi adatcsere megkönnyítése érdekében találtak ki, s nagy fontosságú a különböző írásrendszerek authority rekordjainak létrehozására szentelt elemző tevékenység is – e tekintetben az UNIMARC meglehetősen közel áll a MARC21-hez is.

A három IFLA dokumentum értékeinek és korlátainak ellenőrzése a közeljövőben lehetővé válik, hiszen már folyik a *virtuális nemzetközi authority file* (VIAF) funkciórendszerének és menedzselése lehetséges módjainak elemzése.

(Mohor Jenő)

04/044

TANGARI, Nicola: I documenti musicali e FRBR = Boll. AIB. 43.vol. 2003. 2.no. 179-188.p. Bibliogr. 16 tétel.

A zenei dokumentumok és az FRBR

Dokumentumleírás; Kotta

Az FRBR különösen nagy érdeklődést váltott ki Olaszországban: itt fordították le először, s számos egyéni véleményt követően az olasz könyvtáros egyesület katalogizálási munkacsoportja is közreadta az FRBR-rel kapcsolatos megjegyzéseit. Az FRBR kínálta lehetőségek igen érdekesnek tűntek a zenei dokumentáció, a zenemű-katalogizálás szempontjából is. Az FRBR igen jó kiindulási alapjául szolgál azoknak az eszmeccseréknek és elméleti kutatásoknak, melyek a zenei dokumentumok katalogizálásán túl, a hangszerek, a zenés színházi előadások, az ikonográfiai-zenei dokumentumok katalogizálási lehetőségeit kutatják. Úgy tűnik, hogy az FRBR fejleszthető, hogy túlnőhet a könyvtár és az ahhoz kapcsolódó anyagok körén és számos más típusú dokumentumot is befogadhat.

(Mohor Jenő)

04/045

GRANATA, Giovanna: Una DTD XML per FRBR = Boll. AIB. 43.vol. 2003. 2.no. 161-178.p. Bibliogr. 27 tétel.

Res. angol nyelven

Egy XML DTD (dokumentumtípus-definíció) az FRBR számára

Dokumentumleírás; Dokumentumtipológia; Elektronikus publikáció

A W3C által bevezetett *eXtensible Markup Language* (XML), bár eredetileg a dokumentumok strukturálására találták ki, számos más területen is elterjedt, a dokumentumtípus-definíció (DTD) alapuló adatbázis-tervezéstől egészen az adatátviteli formátumok meghatározásáig. Ez utóbbi terület a könyvtárak számára is fontos, hiszen a globális kommunikáció és az interneten keresztüli adatinteroperabilitás körülményei között kezdenek megmutatkozni a MARC formátumok hagyományos használatának bizonyos korlátai a bibliográfiai adatcsereben. Az FRBR analízise alapján célszerű lenne kidolgozni – a katalográfiai anyagokkal való bánás megkönnyítése érdekében – egy DTD-t az FRBR számára, hiszen szükség lehet a rekord „határainak”, az egyes entitások közötti határoknak a meghatározására.

(Autoref. alapján)

04/046

GHILLI, Carlo – GUERRINI, Mauro – NOVELLI, Antonietta: FRBR: analisi del record e nuovi codici di catalogazione = Boll.AIB. 43.vol. 2003. 2.no. 145-160.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

FRBR: A rekord elemzése és új katalogizálási szabályzatok

Dokumentumleírás szabályzat

A kilencvenes évek elején alakult meg az IFLA-nak az a munkacsoportja, mely az adatbázisok bibliog-

ráfiai leírásának fejlődése (és költsége) nyomán felmerülő problémákkal volt hivatva foglalkozni. Munkájuk végeredménye az 1998-as koppenhágai kongresszuson bemutatott FRBR, mely a bibliográfiai tétel elemzésén és struktúráján alapul. Az FRBR-tanulmányt alkotta modell kísérlet olyan logikai körvonalak megállapítására, melyek a bibliográfiai leíráshoz kapcsolódó egyezmények megértését és jövőbeni fejlődését segítik. A modell egyúttal számos további, a katalogizálást, valamint a bibliográfiai adatok létrehozását, kezelését és használatát támogató rendszerek fejlesztését segítő tanulmány kiindulópontja. Lényegét tekintve az FRBR olyan konceptuális modell, mely egy nemzetközileg elismert bibliográfiai rekordot ír le, ugyanis a jelenleg hatályos leírási szabványok és szabályzatok eredményeként létrejövő rekordot elemzi.

Az FRBR modell a használó igényeit helyezi középpontba, aki *megtalálni, azonosítani* (helyesebben *lokalizálni*), *kiválasztani* és *megszerezni* akarja a számára szükséges dokumentumot. Ezek alapján kerültek meghatározásra a fő entitások: a *mű*, annak *kifejezése, megjelenése* és maga a *példány*, hiszen ezek azok, amit az olvasó egy bibliográfiai regisztrációt használva keres, azonosít, kiválaszt és megszerz. Az FRBR mindazonáltal nem keverendő össze a különböző elvekkel (mint pl. az 1961-es párizsi alapelvek, amelyek felszabadították a különböző új katalogizálási szabványok alkotásának szándékát. Az FRBR nem kínál megoldásokat, sőt még megoldási javaslatokat sem a dokumentumleírás problémáira, az mindössze egy, a bibliográfiai rekord és annak funkcionalitása elemzésére szolgáló eszköz. És éppen ezért tekinthető korszakos jelentőségűnek: fontos eszköz a bibliográfiai információk új módon való regisztrálása kidolgozási folyamatának, mely új mód a rekordok strukturálásának továbbfejlesztését, és mindenek előtt a katalógus új típusát és új koncepcióját kívánja meg.

(Mohor Jenő)

04/047

ALIMOHAMMADI, Dariush: Meta-tag: a means to control the process of Web indexing = Online Inf.Rev. 27.vol. 2003. 4.no. 238-242.p. Bibliogr.

Meta-azonosítók: eszköz a világháló indexelésének szabályozására

Gépi indexelés; Számítógép-hálózat

A teheráni egyetem posztgraduális diákja tanulmányában abból indult ki, hogy a keresőgépekkel végzett keresés során a kapott eredmény nem mindig elégíti ki a használó információs igényeit. A hálózaton megtalálható információk mennyiségi növekedésével a szervezés kérdése került a kilencvenes években a szakmai érdeklődés középpontjába. A keresőgépek gyengeségeit ellensúlyozandó az egyik megoldásnak a meta-hívójelek (meta-tags) létrehozása, valamint a hálózat indexelési folyamatának ellenőrzésében való alkalmazásuk kínálkozik.

A World Wide Web konzorcium (W3C) HTML-meghatározásában szerepel a meta-hívójel fogalma is: ezek olyan rejtett HTML hívójelek, amelyek révén a web-oldalak tulajdonosai és a szerzők bizonyos mértékig kézben tudják tartani az adott web-oldal indexelését, mégpedig úgy, hogy egyszerű, HTML metaadatként jellemzik a web-oldal tartalmát. A meta-hívójelek mindig a HTML-dokumentumok fejlécében szerepelnek, rögtön a <cím/TITLE> elem után, a <fejléc/HEAD> hívójelek között és a <szövegtest/BODY> hívójelek előtt; nem láthatók a web-oldalon, de a keresőgépek és a használók böngésző-programjai el tudják olvasni őket.

Alkalmazhatók a dokumentumok jellemző tulajdonságainak azonosítására (pl. szerző, érvényességi idő, kulcsszavak stb.) és értékek (szöveges információk) hozzárendelésére. (Ennek illusztrálására be is mutatja az egyik honlap meta-hívójeleit.) Ezekkel biztosítható a szerzők és a kiadók számára, hogy megfelelő kereséssel műveik megtalálhatók legyenek. Sullivan szerint nagytóként kell használni

ezeket, így segítve a keresőgépeknek, hogy meglegjék egy adott web-oldal fontosabb részét. A meta-hívójelek számos előnnyel – és hátránnyal – bírnak a web-indexelés szempontjából: például nincs egy hivatalos meta-hívójelkészlet, csupán egy keret áll rendelkezésre a HTML-ben, alkalmazásuk módja sincs sehol sem definiálva. Nem is minden keresőgép veszi figyelembe a meta-hívójeleket, de jelenleg ez az egyetlen mód arra, hogy a web-oldalakat létrehozásuk során ellenőrzött nyelvi és tárgyi indexeléssel lássuk el a hatékony visszakeresés érdekében.

A HTML meta-hívójeleknek három lehetséges attribútuma lehet: a CONTENT (tartalom), a HTTP-EQUIV (http-egyenérték) és a NAME (név). A meta-hívójelek mindig információt hordoznak egy név/érték párban. A név és a http-egyenérték attribútum biztosítja a név-, a tartalom pedig az érték-információt.

A *tartalom* (CONTENT) attribútum mindig benne szerepel egy jól kialakított meta-hívójelben, és az érték-információt tartalmazza a név/érték párban. Állhat bármilyen karakterekből, de mindig idézőjelek között álljon;

- a *név* (NAME) a név/érték pár név-része, és bármilyen név alkalmas erre;
- a *http-egyenérték* (HTTP-EQUIV) is egy névből áll, de a szerver ezt használja a dokumentum fejlécében lévő név/érték párnak a böngészőhöz való eljuttatásához, mielőtt magát a HTML dokumentumot küldené el.

Száznál is több HTML-es meta-hívójel létezik, de a könyvtár-tájékoztató szakemberek számára azok az igazán érdekesek, amelyek az információforrások egyedi reprezentációját biztosítják, és a használatát az információ megtalálásában segítik. A legfontosabb hívójelek, amelyeket a keresőgépek indexelésre használnak, a leírást (description) és a kulcsszavakat (keywords) tartalmazók. E két fontos típus jellemzőinek, formai és tartalmi követelményei-

nek ismertetésével, valamint több dokumentum-indexelési példa közlésével zárul a tanulmány.

(Murányi Lajos)

Lásd még 21

Katalógusok

04/048

MANZI, Stefania – MARTELLINI, Enrico: Il catalogo e le risorse elettroniche in biblioteca: un'integrazione possibile = Boll.AIB. 43.vol. 2003. 1.no. 7-28.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven

A katalógus és a könyvtár elektronikus forrásai: egy lehetséges integráció

Elektronikus dokumentum; Online katalógus; Számítógép-hálózat

Az elektronikus információforrások folyamatos fejlődése és növekvő fontosságuk a könyvtári gyűjteményekben mind igazolhatatlanabbá teszik a katalógusokból való kihagyásukat. A katalógizálásukat elhatározó döntés pedig két lényeges problémát hoz magával. Egyrészt bizonyos mértékű változás áll be magának a katalógusnak a természetében, mely eddig azokról a dokumentumokról tájékoztatót, amelyek a könyvtár állományában, tulajdonában, fizikailag is a könyvtárban vannak, ezután pedig azokról, amelyekhez a könyvtár hozzáférést biztosít. Másrészt pedig egy sereg új kérdés merül fel: hogyan válasszuk ki a katalógizálandó forrásokat, hogyan katalógizáljuk azokat, milyen lesz a viszony, a kapcsolat a katalógus és az ilyen publikációk hozzáférést biztosító más eszközök között.

A katalógizálandók kiválasztásához át kell tekinteni az elektronikus források teljes skáláját (hogy csak az internetről essék szó: az e-folyóiratoktól és e-szövegektől kezdve a szürke irodalmon a képe-

04/049

MARSHALL, Linnea: Specific and generic subject headings: increasing subject access to library materials = Cat.Classif.Q. 36.vol. 2003. 2.no. 59-87.p. Bibliogr.

Specifikus és általános tárgyszavak használata a tárgyi keresés eredményességének növelésére

Információkeresési rendszer értékelése; Tárgyi feltárás; Tárgyszó

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A szűkebb, specifikus tárgyszavak határozott előnyt jelentenek sok kutató számára a tárgyi keresés pontossága tekintetében. Ám más kutatók számára a túl specifikus tárgyszavak akadályozzák a hatékony átfogó keresést. Egy megfelelő tágabb fogalom, különösen néhány szűkebbel együtt használva, segíti a keresőt az illető tárgykör általános irodalmának visszakeresésében. Többféle keresési szempontot kielégíthetünk, ha általános és specifikus tárgyszót egyaránt adunk egy műnek, azonban a tágabb fogalmakat a katalogizálóknak nehéz következetesen használni, és következetesség nélkül elvész ezeknek a tárgyszavaknak az átfogó gyűjtő funkciója.

ken és zenéken, a játékokon és a rádió- és tv-műsoron át a hivatali és magán-honlapokig és a chat-szobákig), hiszen a kiválasztás kritériumai típusonként mások lehetnek. További problémákat okoz a helyben és a távolról elérhető, az ingyenes és a „fizetős” források kellő megkülönböztetése.

A „hogyan katalogizálni” kérdés nem merül ki a megfelelő leírási szabályzatok és szabványok kiválasztásában és alkalmazásában: további problémákat okoz a változó források variációinak leírása, az olvasót az adott forrás hozzáféréseinek módjáról, használatának feltételeiről is tájékoztató bibliográfiai rekord létrehozása stb. S ha végül az elektronikus források szerepelnek a katalógusban, az ezek elérését szolgáló kiinduló pont inkább a könyvtár honlapja legyen. Az elektronikus környezet ugyanis az információellátás számos elemének integrálását teszi lehetővé. Különböző szinteken jöhet létre integráció:

- a könyvtár katalógusa és honlapja között;
- a könyvtári katalógus és más országos és nemzetközi katalógusok között a meta- és multi-OPAC-ok segítségével;
- a katalógus és a könyvtár által elérhető bibliográfiai adatbázisok között;
- a katalógus és az elektronikus formátumú szövegek között, ezeknek a katalógusból való közvetlen elérése révén.

A katalógus funkcionálisának és komplexitásának ily módon történő párhuzamos növekedése fényében azonban meg kell látnunk az olvasó tapasztaltságának szintjét, s annak megfelelő mértékben kell a bibliográfiai rekordokat is ellátni „információval az információról”.

(Mohor Jenő)

(Autoref.)

04/050

WOLF, Sebastian: Google auf dem Weg zum Monopol? Aktuelle Entwicklungen bei Internetsuchmaschinen: Märkte, Technologien und die Rolle der Bibliotheken = BuB. 55.Jg. 2003. 9.no. 568-575.p.

Res. angol és francia nyelven

A Google monopolhelyzetbe kerül? Fejlemények az internet-keresőgépek területén: piac, technológiák és a könyvtárak szerepe

Információkeresési rendszer értékelése; On-line információkeresés; Számítógép-hálózat

Egy ideje, különösen 2003. eleje óta erős koncentráció figyelhető meg a keresőrobotok világában: a Google-nak lényegében már csak két versenytársa maradt: az Overture és a Yahoo. Ennek vannak előnyei, de veszélyei is. Az egyik előny például, hogy három, pénzügyileg erős szervezet versenyez egymással, ami pozitív hatással lehet a keresés és indexelés technikáinak fejlődésére. A veszélyek közül a következőket lehet megemlíteni: sok használó, tudatlanságból, túlértékeli a Google lehetőségeit; a hagyományos rangsorolást fokozatosan felváltja a link-rangsorolás; a források elérhetőségét befolyásolják az információszolgáltatók érdekei (fizetett rangsorolás); az ún. „Deep Web” (láthatatlan web) egyáltalán nem elérhető a keresőrobotok számára.

(Autoref. alapján)

Lásd még 49

**Olvasószolgálat,
referenz**

04/051

KNECHT, Michael: Cell phones in the stacks = Am. Libr. 34.vol. 2003. 6.no. 68-69.p.

Mobiltelefonok a könyvtárban

Könyvtárhasználati szabályzat; Rendbontás

„Halló, nem jól hallak! Te jól hallasz?”- harsan fel egy sztentori hang az olvasóterem csendjében. „Hogy mit hozzak? Aha, egy lityi tej, egy vekni kenyér és barna cipőfűző, meg színes kréta a gyerekeknek. Értem. Mit gondolsz, lehet kapni cipőfűzőt a sarki közértben? Jó, akkor indulok”. Manapság nem rendkívüli jelenség a fentihez hasonló beszélgetés a könyvtárakban. Nemcsak az olvasótermek csöndjét törik meg bosszantó rendszerességgel, hanem a bibliográfiai útmutatásokat, a tájékoztató pultnál folyó munkát, vagy a kölcsönzés folyamát is.

Mit tehetnek a könyvtárosok a könyvtár nyugalmának védelme, a többi olvasó zavartalanságának megóvása érdekében? A drákió szigortól a jóindulatú figyelmeztetésig számos eszköz áll rendelkezésünkre. A legvonzóbbnak a mobiltelefonok kiltítása tűnhet, ám valószínűleg ez a megoldás lenne a legnépszerűtlenebb az olvasók között, akiknek többsége görcsösen ragaszkodik a modern kor eme vívmányához. Az Egyesült Államok számos államának általános iskoláiból a 90-es években például kiltották őket, de a szeptember 11-i esemény után visszavonták e rendeleteket, mert belátták, hogy vészhelyzet esetén milyen hasznos szolgálatot tehet a bekapcsolt telefon.

Mi hát a megoldás? A módszerek közül alkalmazhatjuk a „hangos zóna” kijelölésének kompromisszumos esetét. A könyvtár térségeinek és látogatói forgalom áramlásának vizsgálatát kérdőíves felméréssel kiegészítve kijelölhetünk olyan területeket, ahol szabad a vásár a telefonálók számára.

Ígéretes a csendes üzemmódú telefonok elterjedése is. Ezek a készülékek hangjelzés helyett rezgéssel érzékeltetik gazdájukkal, hogy hívásuk van. Lehetőség van arra is, hogy ilyen esetekben hangposta útján üzenjünk a hívónak, például így: „pillanatnyilag nem tudok beszélni, hívj öt perc múlva”. A tele-

fonok új generációja már szöveges üzenetet is tud küldeni ilyen esetben. A látogatók egy része azonban még nincs baráti viszonyban ezekkel a fejleményekkel, tehát nem biztos, hogy célravezető kitenni „a könyvtárban csak a csendes működésű telefonok használata engedélyezett” táblákat.

Van még egy megoldás, amely azonban meglehetősen költséges az intézmény számára. A Mayo Klinikán alkalmazzák például a Faraday ketrec elnevezésű technikát, melynek lényege, hogy a falba és a mennyezetbe rádiójel csapdákat építenek. Sajnos négyzetméterenként 35 centbe került 2001-ben, ráadásul a biztonsági szolgálat tagjainak rádiós kapcsolattartását is megakadályozza. Igaz, a mágneses 3M lopásgátló rendszerek működését nem befolyásolja, ha biztonsági kapuktól bizonyos távolságra telepítik a ketrecet.

A könyvtárak valószínűleg a lehetséges megoldások egyedi kombinációival tudják majd megakadályozni, hogy olvasóik a szükségesnél többet tudjanak meg társaik cipőfűző vásárlási szokásairól.

(Fazokas Eszter)

04/052

HOFFERT, Barbara: Taking back readers' advisory = Libr.J. 128.vol. 2003. 14.no. 44-46.p.

Online olvasási tanácsadás az interneten

Olvasásra nevelés; Online tanulmányi módszer; Számítógéphálózat

– Mít olvassak el most? – kérdi az olvasó. – Mi az ördögöt ajánljak? – dörmögi maga elé a könyvtáros. Bizony az olvasási tanácsadás sokkal ingoványosabb terület, mint a tájékoztató munka. Manapság, amikor csökkennek a keretek, és a könyvtárosok buzgón segítenek olvasóiknak a világhálón eligazodni, egyre kevesebb időnk van arra, hogy olvasmány-élményeinket megosszuk velük. Talán az új technika erre is nyújt megoldást, például a hálózaton kínált olvasási tanácsadást.

A népszerű amerikai folyóirat (LJ) egyik éves felméréseben arra a megállapításra jutott, hogy a megkerdezett könyvtáraknak a fele jelen van a világhálón. A honlapok szemrevételezése után az is kiderült, hogy nem is akárhogyan! Sok olyan könyvtár akad, amelyik közli a legjobb könyvek jegyzékét, ajánl olvasmányokat, kínál könyvismertetésekhez és hasznos adatbázisokhoz csatolásokat: mindezt kiváló, formatervezett minőségben. Ez azonban nem elég – hangzottak egyesek az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) egyik elő-konferenciáján; szerencsére egyre több kezdeményezés próbál előre is lépni.

Az olvasási tanácsadás a könyvtárak olyan egyedülálló szolgáltatása, amelyhez komoly felkészültség szükséges; a világhálón való megjelenés nemcsak a hatókörét terjeszti ki, hanem izgalmas új lehetőségeket is kínál – egyben a könyvtárak reklámozásának fantasztikus módja is. Tehát: „Könyvtárosok egyesüljetek!” – kiált fel szerzőnk –, legfőbb ideje, hogy visszavegyük az olvasási tanácsadást a világháló behemóttjaitól. (Elsősorban az Amazon.com könyvekről nyújtott információira utalva.) Nemcsak arról van szó, hogy a könyvtárosok jobban végzik ezt a tevékenységet: a maguk társadalmi közegeiben sokkal hitelesebbek is, mint mások.

A könyvtárak honlapján általában könyvajánlásokat, „listák”-at találunk, emellett a *New York Times*, a *Publishers Weekly* és a helyi lapok népszerűségi listáit, továbbá hasznos adatbázisokra mutató csatolásokat (Novelist, Overbooked, What Do I Read Next?). Ezek a megoldások is fejleszthetők; egyrészt konkrétabbnak kell lenni: „Információk” helyett írjunk „Jó könyvek”-et, másrészt annotáljuk a könyvlistákat, mert anélkül nem sokat érnek az átlagolvasó szemében. (Ez ugyan nagyon időigényes, de megéri a fáradságot. Némely könyvtárban a legjobb könyvismertetések íróit két nap szabadsággal jutalmazták – a világhálón való megjelenés dicsősége mellett.) Vannak olyan könyvtárak is, amelyek elektronikus levélben vagy hírlevélben kül-

dik el ezeket a könyvismertetések olvasóiknak, mások profilokat készíttetnek olvasóikkal, és ezek alapján értesítik őket az újdonságokról, de arra is van már példa (Cleveland), hogy interaktív formában végeznek olvasási tanácsadást. Akik nem tudnak időt szakítani erre az interaktív szolgáltatásra, vitafórummal próbálkoznak a hálózaton (Columbus Metropolitan), ahol havonta egy könyvjegyzékhez várnak hozzászólásokat, de egyéb megoldások is vannak.

Kicsit más ez az olvasási tanácsadás, mint a hagyományos, közvetlen kapcsolat a könyvtárossal; időigényes és nagyon sok szervezőmunkát igényel, de rendkívüli lehetőségek rejlenek benne. Világunk egy virtuális világ, és a könyvtárak ennek egy részét képezik: ne bízzuk másra az olvasási tanácsadás feladatát!

(Murányi Lajos)

04/053

VAN ORNUM, Mary: Without a cross word: one library's answer to torn out text = Coll.Res.Lib. News. 64.vol. 2003. 7.no. 460-461.p.

Egy amerikai főiskolai könyvtár válasza az állomány rongálására

Főiskolai könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Könyvrongálás

A legtöbb könyvtárban megtörténik. Az olvasónak sürgős szüksége lenne egy cikkre az egyik olvasótermi folyóiratból – de hült helyét találja. Egy jogi folyóiratból hiányzik az éppen keresett jogi eset leírása, fontos orvosi információktól fosztatott meg egy szaklap, lába kelt a Rolling Stone-ban készített legfrissebb interjúnak. Használjon bármilyen eszközt a rongáló – borotvát, ollót, vagy a kitépés ősi módszerét – az eredmény ugyanaz: a következő olvasó már nem jut hozzá a kívánt cikkhez.

A New York állambeli Poughkeepsie-ben, a Vassar College könyvtárában szellemes megoldást találtak egy notórius rongáló megfékezésére. Az illető sebé-

zi pontosságú műtétet hajtott végre nap mint nap az egyik közkedvelt napilapon. Ő az első oldalon rendszeresen megjelenő keresztrejtvényre utazott. Mivel a könyvtárosoknak sem kedvük, sem idejük nem volt naphosszat a cserepes páfrány mögött bujdokolva kémkedni az olvasók után, – ráadásul nem is volt cserepes páfrányuk – mást találtak ki. Szövegszerkesztő segítségével készíttetek egy saját keresztrejtvényt, melynek meghatározásai és a megfejtések is egy dolgot sugalltak: a rejtvényrablás rossz dolog! A függőleges 9 meghatározása például: kiszakít, a megfejtés: kitép. A függőleges 14-nél azt kellett kitalálni, melyik az a nap, mikor a rejtvény már nem lesz kiborotváltva az újságból. A megfejtés: ma.

A rejtvényt az újságba illesztették, az eredeti rejtvény fölé, és kíváncsian várták, mi történik. És láss csodát! A házi keresztrejtvény eltűnt, ám az eredeti a helyén volt. És attól kezdve mindig ott is maradt. Ez pedig egy valódi könyvtári „sikertörténet”, mely arra indíthat bennünket, hogy hasonlóan szellemes, lélektani megoldásokat is alkalmazhatunk az olvasókkal való kapcsolattartásban.

(Fazokas Eszter)

04/054

FLEMING MAY, Rachel – HEDGES, Barbara: Shaping patron behavior through information, communication, and education = Tech.Serv.Q. 21.vol. 2003. 1.no. 1-15.p. Bibliogr.

A rendbontó használók nevelése tájékoztatás, kommunikáció és oktatás útján

Kommunikáció -használókkal; Könyvtárhasználati szabályzat; Rendbontás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

1999 őszén jelentősen méreteket öltött az Alabamai Egyetem könyvtáraiban tapasztalt felelőt-

len viselkedés, rendbontás és vandalizmus. E problémák közül kiemelkedett az ún. görögbetűs szervezetek tagjainak viselkedése, akik úgymond „tanulni” jártak a könyvtárba. A könyvtár létrehozott egy bizottságot a helyzet tanulmányozására; azt kívánták kideríteni, hogyan lehetne hatékonyan foglalkozni ezekkel a fiatalokkal ahelyett, hogy azonnal kitiltanák őket a könyvtárból. A helyzet tanulmányozása közben kiderült, hogy nemcsak a fenti szervezetekkel kell foglalkozni, hanem minden előfordulható rendbontó viselkedést figyelembe kell venni. A cikk ismerteti a bizottság döntéseit, valamint a könyvtárosok és az olvasók ezekből következő tapasztalatait (problémákat, illetve pozitív következményeket). Végül egy bibliográfiát közöl, amelyben a problémás olvasókról szóló további forrásokra hívja fel a figyelmet.

(Autoref.)

04/055

WEST, Jessamyn: Google Answers is not the answer = Am.Lib. 34.vol. 2003. 6.no. 54-56.p.

Egy tapasztalt könyvtáros véleménye a „Google Answers” térítéses referenz-szolgáltatásról: nem ez a megoldás

Hatékonyág; Online üzemmód; Referenz; Térítéses szolgáltatás

A szerző, aki „szabadúszó” könyvtárosként a Google tájékoztató-szolgáltatának is egy ideig dolgozott, úgy véli, hogy a világháló térítéses tájékoztató szolgálatainak nemcsak a megfelelő fizetési módok kialakításával és a piaci részesedéssel van gondja, hanem versenyezniük kell a létező legjobb tájékoztató szolgálatokkal, a könyvtárakkal is. Könyvtárosi tapasztalatai a gyakorlatból származnak, hiszen a Google tájékoztató szolgálata, a *Google Answers* (a továbbiakban GA) munkatársaként egy hónap alatt több kérdésre is alkalma volt válaszolni („be-dolgozóként” 176 dollárt keresett is.)

A GA 2002-ben indult, egy évig tesztelték. A kérdezők annyit fizetnek a válaszáért, amennyit „megér” az nekik – jelenleg kettőtől kétszáz dollárig terjed a tarifa. A kérdésekre egy „gondosan kiválogatott” 500 fős szakértői csapat válaszol, mégpedig egymással versenyezve. Amennyiben a kérdező elégedett a válasszal, a díj 75%-a szakértőé. (Ha nagyon jó munkát végzett, borravalót is kaphat.) A legtöbb kérdésre egy nap alatt válaszolnak, bár megesik, hogy csak több nap alatt vagy sohasem. Szerzőnk csalódottan vált meg a „csapat”-tól, melynek tagjai ugyan értettek az hálózaton végzett kereséshez, de nem voltak jártasak a tájékoztatásban, vagyis annak felismerésében, mire is kíváncsi a kérdező.

Ezek után érdeklődni kezdett könyvtáros ismerőseinél – az általa működtetett honlapot (www.libraryan.net) is elhasználva –, de senkit sem talált, aki használta volna a GA szolgáltatását, mégpedig a következő okok miatt:

- válaszok helyett csak web-oldalakat tartalmazó listák érkeznek, s aztán magának kell megkeresnie itt a választ;
- ha elakadt, inkább munkatársaihoz vagy ismerőseihez fordult, akikben bízik;
- szomorú, hogy egyesek azt hiszik, fizetniük kell azért, amire az első közkönyvtárban megkaphatja a választ;
- egyre inkább gyorséletterem-jellegű attitűd alakul ki az információ körül stb.

A GA indulása után egy ideig a könyvtárosok azon álmélkodtak, hogy az emberek olyasmért fizetnek, amit ingyen is megkapnak a könyvtárban. Amikor már több idő telt el, az volt az érdekes, miért hajlandóak fizetni a válaszokért teljesen ismeretlenek saját, jól ismert könyvtárosuk helyett. A kérdezőkkel (nem könyvtárosokkal!) folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy

1. Egy ismeretlentől bármit meg lehet kérdezni, nem kell félni, hogy összefutunk a boltban, és odakiáltja: – Ó, Smith úr, remélem, sikerült megtalálnia azt a bizonyos Viagra-szállítót!

2. A válaszáért fizetett csekély díj révén a kérdezőből ügyfél lesz, aki ezt az interakciót irányítja, míg a közkönyvtárban a „köz” egyik tagjaként a könyvtáros idejének csak kis részére tarthat igényt. (Ha ezt nem tudná, a könyvtárosok csakhamar eszébe fogják juttatni.)
3. A térítéses környezetben senkit sem néznek ostobának, mert akkor az illető nem fizet. (A GA-nak udvariasnak kell lennie az ügyfelekkel, akkor is, ha azok gorombáskodtak.)

Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy a GA népszerűsége ellenére sem csökkent a tájékoztató szolgálatok forgalma, ugyanis a GA és a könyvtárak teljesen más szolgáltatást nyújtanak: a GA gyors választ ad olyan kérdésekre, amelyek könnyen megválaszolhatók elektronikusan, míg a könyvtárakban ez másképpen (esetenként több lépésben) zajlik. Az jó dolog, hogy több lehetőség is adódik a tájékozódásra, de nem szerencsés az egyiket a másikkal összekeverni.

(Murányi Lajos)

04/056

ASKEY, Dale: „Fühle mich oft als Bittsteller ...”. Anmerkungen zur Dienstleistungsmentalität in deutschen und in amerikanischen Bibliotheken = BuB. 55.Jg. 2003. 9.no. 576-581.p.

Szubjektív megjegyzések a német és amerikai könyvtárakban tapasztalt (tájékoztató)szolgálati mentalitásról

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Összehasonlító könyvtártudomány; Referenz

A szerző, (aki a Yale Egyetem könyvtárának tájékoztató részlegében dolgozik, korábban pedig német egyetemeken is tanult), az amerikai és a német könyvtárak tájékoztató szolgálatait veti össze, személyes tapasztalatai alapján.

A német könyvtári szakirodalomban az USA könyvtárai és könyvtárügye általában példaképként szerepelnek. A tájékoztató munka területén valóban lé-

nyeges különbség van, elsősorban a szolgáltatás mentalitását illetően: az amerikai könyvtárak sokkal inkább olvasóbarátok. Ennek oka a munkaszervezetben, a könyvtárosképzésben és a két társadalom eltérő kultúrájában rejlik.

A munkaszervezetet illetően a német könyvtárakban, (a szerző elsősorban a nagy, hagyományos egyetemi és tudományos könyvtárakra építette elemzését), a szakreferensek feladatához nemcsak a tájékoztatás tartozik, hanem az adott szakterület állományának gyarapítása és feltárása is. A gyakorlatban a két utóbbi munkaterület élvez elsőbbséget. A tájékoztató pult mögött az olvasó többnyire képzett könyvtárosokkal találkozik ugyan, de nem az adott szakterületet is jól ismerő szakreferensekkel, őket csak „vészhelyzetben” hívják elő hátsó irodáikból. Az olvasók ilyenkor úgy érzik magukat, mintha hivatalokban lennének kérvényező, akik mintegy megzavarják fontos munkájukban a tisztviselőket. Az Egyesült Államokban a „referenz könyvtár” általában az intézmény legnagyobb részlege, csaknem mindig a könyvtár központi helyén található, s ott kifejezetten tájékoztató könyvtárosok dolgoznak, akik könyvtárosi végzettségük mellett más szakmai diplomával is rendelkeznek. A Yale Egyetem könyvtárának tájékoztató részlegében pl. a 10 munkatárs közül ötnek PhD fokozata van, a többi ötnek a könyvtárosin kívül legalább egy szakterületről Master fokozata.

Különbség van a képzési rendszerben is. Az amerikai könyvtárosképzésben a hallgató választhat egyrészt a közkönyvtári, a tudományos- és a speciális szakkönyvtári szakosodás között, másrészt a „Technical Service” (bibliográfiai leírás, szakozás stb.) és a „Public Service”, a nyilvános szolgálat között. A nyilvános szolgálat egyik munkaköre a „Reference Librarian”, az ilyen képesítés eléréséhez egy másik szakterületről szerzett Master fokozat megszerzése is előírt, vagy legalábbis ajánlott. Ezzel szemben a német könyvtárosképzésben szerepel ugyan az információközvetítési vagy tájékozta-

tőszolgálati ismereteket adó szeminárium, de lényegesen kisebb időtartamban és főleg kisebb hangsúllyal, mint az amerikai képzési rendszerben.

A tájékoztató szolgálat mentalitását a két társadalom eltérő kultúrája is befolyásolja. Bár mindkét államban egyaránt hajlanak az irányítók a könyvtári költségvetések megkurtítására, Németországban azonban még elevenen él az az eszme, hogy a kulturális intézményeknek fontos társadalmi szerepük van, az elvonások ellenére itt nem vonja kétségbe a politikai elit az ilyen intézmények létjogosultságát. Az értelmiség képviselői Európában mint a kulturális intézmények védelmezői lépnek fel, s ha állásfoglalásaiknak ha nem is közvetlen, de közvetett hatása van a politikai döntésekre. Ezzel szemben az Egyesült Államokban az értelmiséget nemcsak a hatalmi központokból zárják többnyire ki, hanem még kompetenciájukat is kétségbe vonják. A könyvtárak teljes megszüntetése itt nem csak képzelt veszély. A Saint Luis-i Washington Egyetem legfelsőbb vezetője a nyilvánosság előtt jelentette ki, hogy 20 éven belül nem lesz az intézménynek szüksége könyvtárra, csak számítógépekre. A Missouri Egyetemi Szervezet elnöke a sajtó előtt úgy nyilatkozott, hogy a jövőben az államnak nem kell pénzt költeni a könyvtárakra, azt egyetlen használói kártya helyettesíteni fogja. – Az amerikai könyvtárak ebben a szituációban lázasan keresik, hogy mivel tudják nélkülözhetetlenségüket meggyőzően bizonyítani, s erre az olvasóbarát, megnyerő, népszerűen és hatékonyan működő tájékoztató szolgálatban látják a legjobb eszközt. Az „User Satisfaction”, a használó elégedettsége nemcsak a menedzsment most divatos jelszava, hanem a létük veszélyeztettségével szembenező amerikai könyvtárosok számára is megmaradásuk legfontosabb kritériuma.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 31

Kölcsönzés

04/057

HERRERA MORILLAS, José Luis: Estudio préstamo general y de los préstamos especiales en las bibliotecas universitarias españolas a través de sus normativas y reglamentos = Rev.Esp.Doc.Cient. 26.vol. 2003. 3.no. 306-335.p. Bibliogr. 13 tétel.

Res. angol nyelven

A kölcsönzés általános szabályai és különös esetei a spanyol egyetemi könyvtárak szabályzataiban

Egyetemi könyvtár; Kölcsönzés

Az egyetemi könyvtárak egyik leghagyományosabb és legnagyobb súlyú szolgáltatása a kölcsönzés. Jellege miatt szabályozást igényel, s még olyan egyetemi könyvtárakban is van kölcsönzési szabályzat, ahol az általános könyvtári szabályzat hiányzik. A spanyol egyetemi könyvtárak kölcsönzési szabályait elemző felmérés eredménye azt mutatja, hogy az elektronikus forradalom ellenére, bármilyen sokat beszélnek is a „falak nélküli” vagy a „számítógépen tárolt” könyvtárról, a könyvtár, mint szolgáltatások nyújtására rendelt fizikai tér, ahová – többek között – a gyűjtemény egyes darabjainak meghatározott idejű kölcsönzéséért lehet fordulni, még mindig alapvető fontosságú. Valamennyi könyvtári szolgáltatás közül a kölcsönzés „örvend” a legrészletesebben, legnagyobb figyelemmel kidolgozott szabályozásnak, mely legtöbbször el is különül a könyvtárra vonatkozó általános szabályozás szövegétől.

A kölcsönzés általános szabályai is jelentős eltéréseket mutatnak egyetemenként és könyvtáranként szinte minden mennyiségi tekintetben; az egyetemi könyvtár méretétől, környezetétől függően változik a kölcsönzési idő, a kölcsönözhető darabszám stb. Minden intézmény maga dolgozta ki saját, minden egyéb normatívától vagy szabályozástól független kölcsönzési szabályait.

Újabb fejlemény a kölcsönzés speciális eseteinek, különleges szabályainak megjelenése, amivel a könyvtárak az olvasók újabb kialakult helyzetére és az új technikák létrehozta körülményekre igyekeznek reagálni, és amelyek elsősorban az egyetemi könyvtárak elsődleges célját, az oktatás és a kutatás segítését szolgálják. Ezekben általában nagyobb rugalmasság és az egyetemi közösség új igényeihez való alkalmazkodás figyelhető meg. Ezt támasztja alá, hogy a szabályozások 55,5%-a 1998-2002 között, míg a többi 1990-1997 között keletkezett. Az oktatás új modelljeinek és az új olvasói profiloknak a megjelenését tehát a legradicionalisabb szolgáltatás érzékenyen követi.

A külső olvasók az egyetemi környezetben meglehetősen kevesen vannak; ám az egyetem egy adott terület vagy régió oktatási rendszerének legmagasabb szintjét jelenti, s ennek megfelelően kötelessége szolgáltatásainak láthatóvá tétele. Az egyetemi könyvtár célja több kell legyen, mint az adott egyetem kiszolgálása: szolgáltatásait ki kell terjesztenie a teljes régióra, melynek középpontjában, székelyén működik. Kölcsönzéssel is rendelkezésre kell állnia mindazon polgároknak, akik felsőbb szintű képzésben részesülnek.

Igen hasznos, hogy a legtöbb egyetemi könyvtár kölcsönzési szabályzata az interneten is megtalálható: egyrészt az olvasó könnyen tájékozódhat a lehetőségekről, másrészt az elektronikus forma lehetővé teszi a változások azonnali közzétételét. Márpedig az egyetemi könyvtárak folyamatos változás állapotában vannak, s ennek megfelelően újulnak meg szabályzataik is.

(Mohor Jenő)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

04/058

VAN BORM, Julien – CORTHOUTS, Jan: Truly European: interlending and document supply in Belgium at the beginning of the twenty-first century = Interlend.Doc. Supply. 31.vol. 2003. 3.no. 162-168.p. Bibliogr.

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás Belgiumban a 21. század elején – európai együttműködéssel

Dokumentumszolgáltatás; Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárközi kölcsönzés; Központi katalógus -on-line

Belgiumban a könyvtárközi kölcsönzési igények 20%-át a környező országokból elégítik ki. A könyvtárak együttműködése a föderális államszerkezetnek megfelelően valósul meg, tehát Franciaország és Hollandia jelentős szerepet játszik.

A külföldi folyóiratok központi katalógusa 1965-ben jelent meg kötetkatalógusként, azóta helyi és regionális kezdeményezések történtek. Ezek egyike az ANTILOPE, az antwerpeni régió gépi központi katalógusa, amely mára a tudományos és szakkönyvtárak országos online folyóiratkatalógusává vált. Ebbe integrálták a nagy európai szolgáltatóközpontok (BLDSC, INIST, NIWI, ZBMed stb.) állományát is.

A monográfiák központi katalógusa (CCB) a LIBIS-Net és az Anet tudományos könyvtári hálózat állományát tárja fel, és CD-ROM-on és DVD-n áll rendelkezésre. A CCB-t a leuveni és a genti egyetemi könyvtár gondozza. A frissítések rendszertelenek, a jelenlegi kiadás 2000 előttről származik. A nemzeti könyvtári retrokonverzió elhúzódnása miatt a régi állomány hiányosan szerepel. A frissítést az UniCat projekt keretében vélik megoldhatónak,

2003 végére készül el ennek az új központi katalógusnak a prototípusa.

Hat flamand közkönyvtár VLACC néven közös katalógizálási rendszert üzemeltet, amelyet az összes közkönyvtárra kiterjesztenek a 2003-2004-es időszakban. Ennek a vállalkozásnak nincs megfelelője a vallon területen.

Az ANTILOPE projekthez (amelynek ma már több, mint 500 résztvevője van) csatlakozik az IMPALA elektronikus dokumentumrendelési rendszer. Beépítették a központi katalógusba, továbbá a SwetScan adatbázist hozzákapcsolták mind az ANTILOPE-hoz, mind az IMPALA-hoz. A könyvtárközi kölcsönzés teljes mennyiségéről nem állnak rendelkezésre adatok. Az IMPALA-n keresztül 2000-ben 177 ezer kérést bonyolítottak le (becslések szerint itt átfut a kérések fele). A LIBIS-Net is kezel kéréseket. Az egyetemi könyvtárakból érkezik az igények 57%-a, a vállalati könyvtárakhoz 31%-a, a közkönyvtárakhoz 4%-a. A cikkek teszik ki a kérések 85%-át. A fő dokumentumszolgáltatók a Királyi Könyvtár és az egyetemi könyvtárak (60%).

Az IMPALA 2003-ban a PICA-OCLC könyvtárközi kölcsönzési rendszeréhez is csatlakozott, így holland szolgáltató könyvtárak váltak könnyen elérhetővé. Vizsgálják a két országbeli rendszerek teljes integrációjának lehetőségeit.

A cikkek gyorsabban jutnak el a megrendelőhöz, mint a könyvek. Az IMPALA clearing house-ként működik, a tranzakciókat nem egyesével, hanem negyedévente összesítve számolják el. ÁFA-t egyelőre nem számítanak fel a szolgáltatásért.

VIRLIB néven a német Subitóhoz hasonló elektronikusdokumentum-szolgáltató rendszer is működik Belgiumban. Az IMPALA tagkönyvtárai a szkennelt cikkeket az Ariel szoftverrel továbbítják egymás között.

A teljes szövegű adatbázisokra vonatkozó licencmegállapodások ott is születtek, ezek előnyeit abban látják, hogy minden eddiginél több információ válik hozzáférhetővé, s a szolgáltatások a hét 7 nap-

ján, napi 24 órában rendelkezésre állnak, mégpedig a használó számítógépén. Várható, hogy a hagyományos szolgáltatás iránti igények hamarosan csökkenni fognak, különösen a természettudományok, az orvostudomány és az alkalmazott tudományok területén.

(Hegyközi Ilona)

04/059

VANBUSKIRK, Mary – KRYM, Naomi: Resource-sharing roles and responsibilities for CISTI: for better or for ill? = Interlend.Doc. Supply. 31.vol. 2003. 3.no. 169-173.p.

A CISTI (Canadian Institute for Scientific and Technical Information) szerepe és feladatköre a forrásmegosztásban. Az utóbbi két év fejleményei

Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Könyvtárközi kölcsönzés; Országos szakkönyvtár -műszaki

A szerzők 2001-ben már írtak a Kanadai Tudományos és Műszaki Információs Intézet (*Canada Institute for Scientific and Technical Information, CISTI*) tevékenységéről; mostani cikkük az azóta eltelt időszakkal foglalkozik. A mindenütt csökkenő költségvetések mellett a felhasználói igény egyre nő, míg a kiadók próbálják jobban kézben tartani az új forrásmegosztási modelleket. A CISTI mindkét oldal érdekeit igyekszik tiszteletben tartani. A klasszikus forrásmegosztási feladatokat a kanadai nemzeti könyvtár (NLC) végzi, hiszen fő feladata a koordináció. (Már nemzetközi tekintélyt szerzett szabványaival – többek között a könyvtárközi kölcsönzési protokollal –, és a külföldi dokumentum-kéréseket is továbbítja.) Mára mindennapos lett a konzorcium-alakítás is; a felsőoktatásban nemrég alakult a *Scholarsportal* (2002), amelyet részben az Ontario Innovációs Infrastruktúra és az Ontario Egyetemek finanszíroz. (A portál jelenleg 3369 teljes szövegű folyóiratot tartalmaz több mint kétmillió cikkel.) A legtöbb kanadai egyetemnek és

konzorciumnak licence van a CISTI-Source-hoz, az információkeresés és -hozzáférés egyik fontos eszközéhez. (Két részből, az adatbázisból és a figyelőszolgálatból áll, melyekhez különböző előfizetések révén lehet kapcsolódni.) A CISTI régóta kooperál az egészségügyi tudományos szférával; szakbizottsága évi két alkalommal ülésezik, koordinálja a DOCLINE-könyvtárak munkáját, gyűjti az orvosi-egészségügyi szakirodalmat – s az országos kutatási tanács (NRC) tagjaként támogatja a kis- és közép vállalatokat is.

A Communications of Canada egyik programja (Depository Services Programm, DSP) biztosít hozzáférést mintegy 800 kanadai könyvtárban és 147 külföldi intézményben a szövetségi kormányzati információkhoz, valamint az NRC Research Press 15 folyóiratához (utóbbiak online változata a kanadaiak számára ingyenes).

Az elektronikus forrásmegosztásban újdonság az a hároméves, országos hozzáférést biztosító kísérleti projekt (CNSLP), amelynek keretében elsősorban a természettudományi, orvosi, mérnöki és környezetvédelmi diszciplínák kutatói számára biztosítanak adatbázisokat és folyóiratokat. (Jelenleg 64 intézmény vesz részt benne – köztük az összes egyetemi könyvtár is.) A sikeres tapasztalatok nyomán a következő lépés az ellátórendszer véglegesítése lesz, ide értve a megfelelő finanszírozást is. (A CISTI ebben a projektben is vezető szerepet vállalhat majd a kutatók képviselőjében mint a „szerzői jogok első számú tárgyaló-partnere”). A CISTI kifejlesztett egy olyan „pay-per-view” szerveret, amely biztonságos online-fizetést tesz lehetővé (hitelkártyával) az NRC Research Press folyóiratok külföldi használói számára.

A CISTI hagyományos dokumentumellátó szolgáltatása iránt továbbra is nagy az érdeklődés; nemrég a nemzetközi könyvtárközi kérések kielégítésén sikerült jelentősen javítani: a 20 óráig (EST) beérkező sürgős kéréseket két órán belül előkészítik, a kérések 90%-át 24 órán belül feldolgozzák. Emellett

több nemzetközi partner bevonásával sikerül az igényelt dokumentumokat elektronikusan (Ariel) vagy faxon közvetlenül a felhasználókhöz eljuttatni, zömmel 72 órán belül.

Az elektronikus világban a forrásmegosztás teljesen átalakul majd. A CISTI – felismerve, hogy az elektronikus médiáé a jövő – aktívan tárgyal a kiadókkal a licenc-szerződésekről.

(Murányi Lajos)

04/060

ROSEMANN, Uwe: Trends in German document delivery services (with particular reference to Subito) = Interlend.Doc. Supply. 31.vol. 2003. 3.no. 180-183.p.

A dokumentumszolgáltatás trendjei Németországban, különös tekintettel a Subito rendszerre

Dokumentumszolgáltatás; Szerzői jog

Németországban a dokumentumszolgáltatás továbbra is megőrzi fontosságát, ugyanis a keresett cikkek vagy nem feltétlenül állnak elektronikus formátumban rendelkezésre, vagy túl magas a szolgáltatás ára. Nem mindenütt alakultak ki a megfelelő üzleti modellek, csökken a könyvtárak költségvetése, és kevés diák vagy oktató lenne hajlandó 30 USD-t fizetni egy-egy cikkért. A Subito dokumentumszolgáltató rendszer ezzel szemben gyors és megfizethető szolgáltatást kínál, és neki köszönhető, hogy bizonyos szabványosítási és integrációs tendencia figyelhető meg a dokumentumszolgáltatási piacon.

A Subito többféle (72 órás normál, 24 órás sürgős), elektronikus postai, aktív és passzív fájlküldési, postai és faxes szolgáltatást nyújt. A célcsoportok: iskolások és diákok, üzleti felhasználók, magánszemélyek és könyvtárak. A Subito kezdeményezés 1994-ben indult, hivatalos megnyitására 1997-ben került sor. A monográfiák küldése 1999-től zajlik. Ennek az évnél a végén zárult a szövetségi kormány és az államok első Subito-projektje. Ezt köve-

tően pályázatot írtak ki a további működés koncepciójának megalkotására.

A pályázatot a hannoveri TIB (az országos műszaki információs központ és könyvtár) nyerte, amely a szolgáltató könyvtárakból egy konzorcium létrehozását javasolta, és vállalta az ügyfélszolgálat, a marketing és a kérések központi nyilvántartásának teendőit, erre egy iroda működtetését. A Subito-konzorcium 2000. január 1-jén alakult meg 27 tagkönyvtárral, közülük kettő Ausztriában, egy Svájcban található. 2003-tól a Subito egyesületként funkcionál.

Különösen sikeres az a hagyományos könyvtárközi kölcsönzésre emlékeztető szolgáltatása, amely a könyvtáraknak szól. Hatszáznál több intézmény veszi ezt igénybe. (Ennek a szolgáltatásnak – mivel nem a végfelhasználóknak szól – nincs jogdíj-vonzata.)

A jövőben a szolgáltatást szeretnék nemzetközivé tenni: egyrészt dokumentumokat szolgáltatni a német könyvtárakból más országok számára, másrészt külföldi könyvtárakat bevonni a szolgáltató intézmények körébe. Erre Skandináviából, Kelet-Európából és Ausztráliából mutatkozik érdeklődés. A másik fejlesztési irány az elektronikus dokumentumok integrálása a szolgáltatási kínálatba, megfelelő szolgáltató cégek bevonásával. A különböző dokumentumtípusokra eltérő árképzési modelleket dolgoznak ki. A Subito együttműködik a Vascoda projekttel, amely a tudományos portálok közös platformját dolgozza ki. Folyamatban van az ún. teljes szolgáltatás koncepciójának kimunkálása is a nagy megrendelők számára, amelyek több szakterületen és a legkülönbözőbb formátumokban igénylik a dokumentumokat. A kéréseket a partnerkönyvtár a Subitóhoz továbbítja, amely külső szolgáltató segítségével is igénybe veheti majd. További technológiai és logisztikai fejlesztések (hitelkártya használata, elektronikus számlázás) várhatók; a központosított számlázási rendszert nemrégén vezették be.

A szerzői jog területén néhány aggasztó fejlemény történt az utóbbi időben Németországban. A német jogi szabályozás megengedi, hogy a könyvtárak a nyomtatott folyóiratcikket lemásolják a megrendelő saját, tudományos célra való használatára. A szkennelés és elektronikus továbbítás is megengedett, a használó azonban nem mentheti el a fájlt, hanem csak kinyomtatnia szabad. Mind ezért térítést (ez 2-től 10 fontig terjedő összeg, a használó típusától függően) kell fizetni, amelyet a szerzői jogkezelő szervezet (Wort) gyűjt be, és utal át átalánydíjként a megfelelő díjkezelőknek. 2001-ben a jogkezelő ugyan több, mint 5 millió fontot kasszírozott a dokumentumszolgáltatás fejében, de a kiadók számára nem feltétlenül derül ki, hogy a bevétel a Subitóból származik. A Subito előtt további tárgyalások állnak a tarifákról és a kiadókkal kötendő megállapodásokról. Eközben folyamatban van az európai szerzői jogi irányelv beillesztése a német jogi szabályozás kereteibe.

(Hegyközi Ilona)

04/061

MCDERMOTT, Norma: Extending our reach: resource sharing in Irish libraries = Interlend.Doc.Supply. 31.vol. 2003. 3.no. 192-200.p. Bibliogr.

A forrásmegosztás helyzete és trendjei Írországban

Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalkítás; Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés; Térítéses szolgáltatás

Írországban több, mint 2000 könyvtár van, munkatársaik száma meghaladja a 3500-at. Írország az Egyesült Királysággal közösen vesz részt a könyvtárközi kölcsönzési és dokumentumszolgáltatási együttműködésben, annak egyik régiójaként. A 70-es évek óta számos forrásmegosztási kezdeményezés zajlik: LINC, CONARLS, COLICO (Committee on Library Co-operation in Ireland), LISC néven.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy évente 120-130 ezer kérést bonyolítanak le az ír könyvtárak. Ezek 75%-a a BLDSC-nél nyert elintéztést, 80%-uk a felsőoktatáshoz kötődik, további kétharmaduk folyóiratcikkre irányul. A közkönyvtári szektor részaránya csak 3%-os, itt a monográfiákra és a cikkmásolatokra irányuló kérések mennyisége megegyezik. A British Library a legjelentősebb dokumentumszolgáltató. A 2000-2001. évi adatok szerint a regionális könyvtárak egyre növekvő mértékben veszik ki részüket az együttműködésből. A fogadott dokumentumok száma a legjelentősebben az egészségügyi-orvostudományi könyvtárakban nőtt. A közkönyvtárak háromszor annyi dokumentumot szolgáltattak 2001-ben, mint 2000-ben. Írészakír viszonylatban továbbra is az egyetemi könyvtárak bonyolítják le a forgalom legnagyobb részét.

A BLDSC-nél 2002 augusztusában jelentős áremelés történt, a másolatszolgáltatás árai Írország felé 79%-kal, a könyvkölcsönzése 56,4%-kal nőttek. Ennek az az oka, hogy a BL-nek Írországot külföldi országnak kell tekintenie. A COLICO jelentése alapján meg fogják vizsgálni annak kivihetőségét, hogy más forrásokat vegyenek igénybe. Az ír források jobb kihasználásának előfeltétele, hogy az állományadatok könnyen hozzáférhetővé és közösen lekérdezhetővé váljanak az egyes adatbázisokban (IRIS, Unityweb). A tervek szerint a közkönyvtárak katalógusait közös központi és helyi finanszírozással teszik a weben elérhetővé az EU információs társadalomra vonatkozó céljaival összhangban.

Az ír felsőoktatási könyvtárosok tanulmányozzák a FinElib, a SPARC és más kísérleti projektek tapasztalatait, és közösen igyekeznek a tanuláshoz szükséges elektronikus forrásokat biztosítani a Joining Forces c. országos koncepció jegyében. Az ALCID (Academic Libraries Co-operating in Dublin) program keretében a felsőoktatási és szakkönyvtárak szolgáltatásait az intézmények munkatársai és a posztgraduális kutatók közös olvasójeggyel vehetik

igénybe. A brit INSPIRE és a Libraries and Learners in London projekt mintájára megállapodásokat kötöttek, esettanulmányokat készítettek. Azok számára, akik a közkönyvtárakat tanulási céllal keresik fel, lehetővé teszik, hogy továbblépjenek a felsőoktatási könyvtárakba, majd – szükség esetén – a British Library-be.

A forrásmegosztás területén zajló írországi programok közül említést érdemel az ISOS (Irish Script on Screen), a Virtual Research Library and Archive, az Irish Theatre Archive, az ACTIVATE (közös portálra kapcsolt tematikus hálózatok) és a kulturális örökség digitalizálására és szolgáltatására irányuló program, a NEWSPLAN hírlapdigitalizálási projekt, a Northern Ireland Publications Resource (NIPR) és az északír kutatási források zsilipszolgáltatása, a RASCAL.

(Hegyközi Ilona)

Dokumentációs szolgáltatások és termékeik

04/062

PINTO, Maria: Abstracting/abstract adaptation to digital environment: research trends = J.Doc. 59.vol. 2003. 5.no. 581-608.p. Bibliogr.

A referálás és a referátumok adaptálása digitális környezetben; kutatási irányok

Dokumentumszolgáltatás; Gépi referálás; Könyvtár-tudományi kutatás; Referálás; Számítógép-hálózat

Az információtechnológiai forradalom hatással van a dokumentumok szerkezetére, formájára és tartalmára, és a hagyományos annotációk már nem felelnek meg az új dokumentációs követelményeknek. A szerző bemutatja, milyen irányba kell fejlődniük a referáló szolgáltatásoknak az új digitális környezetben. Három kutatási irányt javasol: elméleti,

módszertani és pragmatikus. Elméleti szempontból ki kell terjeszteni a dokumentum fogalmát, át kell dolgozni a referálás folyamatát és interdiszciplináris modelleket kell kifejleszteni. Módszertani szempontból a strukturálás, az automatizálás és az annotációk pontosítása kap hangsúlyt. Pragmatikus szempontból az alternatív és kiegészítő modellekkel kombinált hálózatosítás nyithat új és ígéretes távlatokat. A referálás ill. az annotációk automatizálása, strukturálása és pontosítása már rövid távon jelentős előrelépést hozhat, középtávon pedig az annotációk átalakítása, a hálózatosítás és a vizualizálás jelenti a gyümölcsöző kutatási területeket.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

04/063

CAHILL, Kay – CORNISH, Sue: Assistive technology for users in the Royal Borough of Kensington and Chelsea public libraries in the UK = Program. 37.vol. 2003. 3.no. 190-193.p.

A fogyatékkal élő használókat segítő technológiák a londoni Royal Borough of Kensington and Chelsea körzet közkönyvtáraiban

Információtechnológia; Közművelődési könyvtár; Testi fogyatékos olvasó; Vak könyvtárhasználó

A cikkben közölt esettanulmány ismerteti, hogyan használják a fogyatékos használókat segítő technológiákat London Royal Borough of Kensington and Chelsea nevű kerületében. A különféle információs és kommunikációs technológiákat a UK People's Network program részeként, valamint a szociális beilleszkedés és az élethosszig tartó tanulás programjainak megfelelően vezetik be. A cikk felvázolja a döntéshozatali folyamat területeit: a megfelelő hardver és szoftver megválasztása; a személyzet és a használó

lók képzése; a szolgáltatások kiterjesztése a kerület összes könyvtáira, és azok propagálása a különböző fogyatékos csoportok számára.

(Autoref.)

04/064

LUJIĆ, Dragana: Kako do bralcev, ki sami ne morejo do knjiznice? = Knjižnica. 46.let. 2002. 4.no. 305-315.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

Egy szlovén városi könyvtár szolgáltatásai a testi fogyatékos olvasók számára

Testi fogyatékos olvasó; Városi könyvtár

A cikk olyan egyének és csoportok könyvtári ellátásának módszereivel foglalkozik, akik valamilyen testi fogyatékoság miatt nem tudnak személyesen elmenni a könyvtárba. Bemutatja a maribori közművelődési könyvtár szolgáltatásait, és megvizsgálja, hogy a könyvtárak tevékenységében hogyan érvényesül az egyik alapvető emberi jog: a kulturális termékekhez, ismeretekhez és információkhoz való hozzáférés joga. Ebben küldetésüknél fogva jelentős szerepet játszanak a közművelődési könyvtárak. A cikk a következő szolgáltatási formákat ismerteti: „kihelyezett könyvtár” – kölcsönzés otthon, kórházakban, bibliobuszokban; „mozgó állományok” intézményekben, ahol a használók, idős koruk vagy betegségük miatt, segítség nélkül nem tudnak hozzáférni a könyvtári anyagokhoz.

(Autoref.)

04/065

ROSS, Virginia – AKIN, Lynn: Children with learning disabilities and public libraries: an e-survey of services, programs, resources and training = Public Libr.Q. 21.vol. 2002. 4.no. 9-18.p. Bibliogr.

Tanulási fogyatékkal élő gyerekek és a közkönyvtár: elektronikus felmérés a szolgáltatásokról, programokról, forrásokról és képzésről

Felmérés [forma]; Gyermek- és ifjúsági olvasók; Közművelődési könyvtár; Szellemi fogyatékos olvasó

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerepezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Mennyire megfelelő a tanulási fogyatékosággal (figyelem-összpontosítási zavar, diszlexia, diszgráfia stb.) élő amerikai gyermekek kiszolgálása a közkönyvtárakban? Egy elektronikus felmérésben a vonatkozó könyvtári programokat mérték fel Texas állam tíz régiójában. A felmérési eredmények megmutatják, hogyan elégítik ki a közkönyvtárak a tanulási rendellenességekkel élő gyermekek szükségleteit különféle szolgáltatások, programok, dokumentumok és a személyzet képzése útján.

(Autoref.)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

04/066

STEPANOV, Vadim Konstantinovič: Hronika roždeniâ komp'uternyh setej = Biblioteka. 2003. 7.no. 57-61.p. Bibliogr. 6 tétel.

Számítógép-hálózatok születésének krónikája

Számítógép-hálózat

Az internet pályafutása 45 éve indult azzal, hogy az USA veszélyes kihívást látott a szovjet űrkutatási eredményekben. A kezdeti szupertitkos kutatások és gyakorlati megoldások előbb-utóbb átkerültek a civil életbe. A fejlődés főbb állomásai a következők:

- 1958: Az Élenjáró Kutatási Projektek Ügynöksége (ARPA) feladatává lettek azok a kommunikációbiztonsági kutatások, amelyek produktumai egy atomháború körülményei között is működnek.
- 1967: Az ország különböző helyeire telepített számítógépek közötti kapcsolat telefonhálózaton keresztül történt megteremtésével megszületik az ARPANet. – Az első két ARPANet-csomópont Los Angelesben és Stanfordban kezd működni.
- 1969: A csomópontok szaporodásával az ARPANet mind fontosabbá válik.
- 1971: Színre lép az elektronikus posta, megjelenik a „kukac”.
- 1974: Az ARPANet első civil változata a Telnét.